

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ ЗАДЛЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ

У статті розглянуто особливості державного управління відходами в Україні, зазначено невирішені питання щодо управління відходами. Проаналізовано світовий досвід державного управління відходами та використання концепції 3R для управління відходами.

Ключові слова: управління відходами, ресурсозбереження, відходи як ресурс, ефективна державна політика.

I.Y. PRIVARNIKOVA., Y.I. LITVINENKO
Oles Honchar *Dnipropetrovsk national university*

IMPROVEMENT OF THE PUBLIC WASTE MANAGEMENT FOR RESOURCE SAVING

Abstract - The aim of the article – to explore the features of the public waste management and to identify outstanding issues regarding waste management in Ukraine, to analyze the international experience of the public waste management, to offer recommendations for its use in Ukraine.

The research considers main unresolved issues of the public waste management in Ukraine, specifies the importance of initiation of the culture of waste management as one of the first ways to maximize public waste management. It's also stressed the need to establish an efficient and effective national waste management program as one of the key documents in the field of waste management. Analyzed facts about international experience of waste treatment, based on 3R conception. The article includes main principles that public waste management in Ukraine ought to be based on to implement the 3R concept.

The conclusion is that Ukrainian waste management is ineffective, and the major reason is the neglect of the possibility of using waste as a resource in the secondary production, despite the decrease of resources and an annual increase of waste. The authors point out the possibility of using positive international experience of waste treatment and the importance of establishing an efficient and effective national waste management program.

Keywords: waste management, resource savings, waste as a resource, effective public policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Щорічно кількість ресурсів знижується, тож проблема обмеженості ресурсів з року в рік стає більш вагомю та з огляду на споживацький характер нашого суспільства особливої уваги потребує питання щодо оптимального поводження з ними. Серед шляхів, за допомогою яких можна вирішити це питання, особливе місце посідає ефективне управління відходами від використання ресурсів. Важливо зрозуміти, що вони не лише є негативним фактором, який забруднює навколишнє середовище, але й можуть бути використані в якості вторинної сировини, що сприятиме ресурсозбереженню та покращенню економічної ситуації в країні. Звісно, кожна людина повинна свідомо розпоряджатися відходами, які виникають в процесі її життєдіяльності, проте, говорячи про покращення добробуту країни, провідна роль щодо управління відходами належить саме державній політиці в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемам управління відходами на державному рівні присвячено багато робіт вчених-дослідників. Так, І. Я. Погрібний [1] зазначив важливість управління відходами на регіональному рівні як складової державного управління та запропонував ефективний механізм управління відходами шляхом розподілу області (регіону) на субрегіони (кластери). В. С. Міщенко [2] було розглянуто основні нормативно-правові та економічні аспекти державного управління відходами в Україні, а також головні недоліки існуючої системи. О. В. Малей [3] зауважив, що більшість економічних інструментів управління у сфері поводження з відходами в Україні мають фіскальний характер, коли в розвинутих країнах використовують стимулюючі інструменти, які спонукають до ресурсозберігаючої діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Пошук шляхів зниження обсягу відходів та їх використання в якості вторинних ресурсів на сучасному етапі розвитку є провідним стратегічним напрямком у політиці багатьох країн світу, проте в політиці України він знаходиться на початковій стадії. Актуальність вивчення питання щодо підвищення ефективності державної політики у поводженні з відходами з метою отримання вторинних ресурсів підтверджується тим, що за даними Статистичної служби України протягом 2012 р. в Україні утворилося 450,7 млн т відходів – на 0,7% більше порівняно з 2011 р. та майже на 6% – у порівнянні з 2010 р. [4]. Це свідчить про значний потенціал нашої країни в отриманні ресурсів за допомогою переробки сміття для економічного зростання шляхом правильної та цілеспрямованої державної політики управління відходами. Крім того, на сьогодні в Україні немає державної програми щодо вирішення питань стосовно поводження з відходами, тому, зважаючи на зростання обсягів відходів та нерациональне поводження з ними, важливим є розгляд можливості започаткування відповідної програми переробки відходів для їх використання у вторинному процесі виробництва.

Формулювання цілей статті. Дослідити особливості державного управління відходами та виявити невирішені питання щодо управління відходами в Україні, проаналізувати світовий досвід державного

управління відходами, запропонувати рекомендації щодо його використання в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Державна політика управління відходами в Україні ґрунтується на положеннях Закону Верховної Ради України «Про відходи» від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР, відповідно до якого, поводження з відходами – це дії, спрямовані на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення [5]. Зрозуміло, що із загостренням проблеми обмеженості ресурсів та зростанням обсягів відходів, питання щодо ефективного управління відходами на державному рівні потребує нових законодавчих шляхів вирішення. Так, 03.01.2013 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено, а 02.10.2013 р. затверджено Концепцію Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 рр., метою якої є здійснення заходів щодо зменшення обсягів утворення відходів, їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження та захоронення з метою запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини, а також впровадження новітніх технологій [6, 7].

В Україні проблемами управління відходами займаються декілька органів, провідне місце серед яких належить Кабінету Міністрів України, Міністерству екології та природних ресурсів України, Міністерству регіонального розвитку будівництва України. Проте, не дивлячись на розгалужений структурний апарат, існує чимало невирішених питань щодо управління відходами. До них, з урахуванням положень джерела [8], слід віднести:

1) відсутність дієвої системи державного регулювання поводження з відходами та розгляду їх як вторинних ресурсів. Наявна система збирання та заготівлі відходів як вторинної сировини не сприяє економічній заінтересованості суб'єктів господарювання у переробці відходів та не в змозі забезпечити вторинною сировиною наявні потужності з переробки окремих видів відходів;

2) відсутність базового програмного документа у сфері поводження з відходами;

3) у національному законодавстві відсутнє комплексне регулювання питань віднесення відходів до категорії небезпечних та розроблені на їх основі переліки відходів за категоріями небезпечності, з урахуванням класифікатора відходів, гармонізованого з європейськими стандартами;

4) втрату значних матеріальних ресурсів через відсутність ефективної системи роздільного збирання твердих побутових відходів та дієвих економічних механізмів стимулювання заготівлі відходів як вторинної сировини;

5) існує необхідність вирішення проблеми використання накопичень відходів видобувної гірничо-металургійної та переробної промисловості як значного додаткового ресурсно-мінерального потенціалу держави;

6) невідповідність фінансових надходжень рівню ризиків, пов'язаних з відходами та їх накопиченням, вимагає удосконалення системи фінансового забезпечення сфери поводження з відходами.

Однією з ключових статей виникнення відходів є, так звані, тверді побутові відходи, серед джерел виникнення яких одне з провідних місць належить відходам населення, тому на державному рівні необхідно звернути увагу на започаткування культури поводження з відходами. Незважаючи на те, що в багатьох країнах використовують спеціальні контейнери для різних видів відходів: контейнер для органічних відходів (харчові відходи); окремі контейнери для кожного з трьох видів скла – для коричневого, зеленого та білого; контейнер для паперу/макулатури; контейнер для пластмасових виробів; контейнер для старого одягу; контейнер для батарейок. В Україні таке сортування значно обмежується. Так, окремі контейнери виділяють найчастіше для харчових відходів, для скла та для пластмаси. Проте, по-перше, занадто мала кількість населення, яка дійсно сортує своє сміття, замість того, щоб просто викинути його в один контейнер, а, по-друге, спостерігається несвоєчасне та неефективне їх обслуговування спеціалізованими службами. Сьогодні часто можна побачити, що контейнери (й не лише спеціалізовані) є заповненими або навіть переповненими, однак їх ніхто не обслуговує належним чином, багато з них вже потребують ремонту або заміни. Тому постає питання стосовно культури не лише поводження з відходами, а й з контейнерами для сміття, багато з яких піддаються підпалу, навмисно псуються, а, зважаючи на середню ціну, яку пропонує ринок на більш-менш сучасний та міцний контейнер – 3000-4000 грн, кожна така заміна для підприємства, що його обслуговує, може призвести до збитку. Необхідно також зазначити, що в Україні підприємства, які забезпечують збір сміття, не є централізованою системою на державному рівні, у кожному регіоні діє декілька окремих служб, кожна з яких має свої тарифи на обслуговування та свою політику щодо нього, що також знижує ефективність загальнодержавної політики управління відходами. Отже, існуюча система управління відходами з метою подальшого їх використання в якості вторинних ресурсів є неефективною та вимагає корегування.

Для здійснення ефективної політики управління відходами доцільним є звернутися до досвіду інших країн, які істотно змінили свою політику в цій сфері, концентруючи свою увагу на вторинному використанні відходів у процесі виробництва. Найчастіше у світовій практиці управління відходами використовують концепцію 3R (Reduce, reuse, recycle) – мінімізація виникнення відходів, їх вторинне використання та повернення до процесу виробництва (найчастіше в якості вторинної сировини). Проте на рівні держави ця концепція видозмінюється шляхом більш детального розгляду кожного з трьох елементів. У таблиці 1 наведено зведену характеристику стратегічних державних концепцій з управління відходами на

2013 р., що мають місце в Молдові, Англії та Україні.

З таблиці видно, що загалом державна політика управління відходами в світі достатньо чітка та регламентована: спирається на три постулати концепції 3R, незначні відступи від яких допомагають кожній окремій країні обрати свій головний шлях для вирішення питання щодо управління відходами з можливістю їх використання як вторинних ресурсів. Бачимо, що, не зважаючи на різний рівень економічного розвитку країн, поряд з мінімізацією виникнення відходів та отриманням економічної вигоди від їх переробки важливе місце має зниження темпів утворення небезпечних відходів та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Слід відзначити, що у Молдові та Англії на етапі відтворення вагоме значення має використання відходів для виробництва енергії, але це не знайшло свого місця в Концепції управління відходами в Україні, хоча таким чином відходи використовує значна кількість підприємств, особливо промислової сфери, які діють на території нашої країни.

Таблиця 1

Етапи державної політики управління відходами у країнах світу

Етап	Молдова	Англія	Україна
1	2	3	4
1) Запобігання або мінімізація утворення відходів.	Уповільнення та зміна швидкості збільшення відходів, а також їх небезпечних властивостей.	Використання меншої кількості матеріалу в розробці та виробництві; подовження терміну зберігання продуктів; повторне використання. Використання меншої кількості небезпечних матеріалів.	Зменшення загальних обсягів утворення відходів та вмісту небезпечних речовин у відходах.
2) Вторинне використання та переробка.	Використання відходів як вторинної сировини, або без додаткової обробки(вторинне використання) або з додатковою обробкою (переробка).	Підготовка до вторинного використання: перевірка, чистка, ремонт, реконструкція цілого, елементів або запасних частин. Переробка: перетворення відходів на нову речовину або продукт.	Максимально можливе технічно і економічно доцільне використання відходів виробництва і споживання (Заходи державної підтримки щодо удосконалення організації збирання і переробки відходів).
3) Відновлення.	Видобуток енергії, використання частки відходів в якості альтернативного палива при виробництві електричної та теплової енергії.	Анаеробне перегнивання, спалювання з енергетичним відтворенням, газифікація та піроліз, які виробляють енергію та матеріали з відходів.	Організація заходів з прямого повторного використання відпрацьованих продуктів, якщо це можливо; трансформація або будь-яка інша фізична чи хімічна обробка відходів з метою їх регенерації та отримання корисних компонентів тощо.
4) Розміщення відходів.	Спалювання відходів, компоненти яких не можна використати для вторинного використання, переробки та відновлення; спалювання відходів, знищення яких значно скоротить викиди до навколишнього середовища.	Сміттєзвалища та спалювання без відновлення енергії.	Екологічно безпечне остаточне видалення та захоронення відходів, які не можуть бути перероблені іншим шляхом. Запобігання чи зниження негативного впливу на довкілля місць розміщення відходів.

* розроблено авторами на основі [6, 9, 10]

Управління відходами посідає важливе місце у державній політиці багатьох країн усього світу. Так, у Європейському Союзі країни-члени у своїй політиці щодо поводження з відходами керуються значною кількістю нормативно-правових актів. Основні принципи для сектора відходів визначено у наступних документах ЄС: Рамкова Директива про відходи 75/442/ЄЕС, Директива про небезпечні відходи 91/689/ЄЕС, Директива 96/61/ЄС про всеохоплююче запобігання забрудненню та його контроль. Загалом Директиви ЄС в сфері відходів упорядковано у чотири групи, провідною з яких є Директива про відходи 75/442/ЄЕС, що

містить загальні положення ЄС щодо діяльності у сфері поводження з відходами [11].

Для реалізації концепції 3R державна політика управління відходами в Україні повинна базуватись на таких принципах:

1) прийняття відповідальності: розподіл відповідальності за погіршення навколишнього середовища, здоров'я, безпечного сліду після продукту чи матеріалу у ланцюгу виробництво-пропозиція-споживання;

2) розвинений ринок: ефективний та дієвий ринок, що працює для відходів та відновлюваних ресурсів з локальними технологіями та інноваціями, необхідними на міжнародному рівні;

3) підтримання стабільності: зменшення відходів та покращення їх використання для отримання більш широких екологічних, соціальних та економічних вигод;

4) скорочення небезпеки та ризику: зниження потенційно небезпечного вмісту відходів з послідовною, безпечною та підзвітною їх утилізацією;

5) пристосування рішень: підвищення здатності управління відходами, відновлення та вторинного використання у регіонах;

6) надання даних: доступ осіб, що приймають рішення до значних, точних та актуальних даних щодо національних відходів та відновлюваних ресурсів, а також інформації для оцінки прогресу та освіти, формування поведінки та вибору громади.

В Україні для підвищення ефективності державної політики управління відходами, зокрема в напрямку поводження з відходами як ресурсами, необхідно виконати ряд завдань. По-перше, започаткувати на державному рівні культуру поводження з відходами. Так, якщо кількість свідомого населення, яке цілеспрямовано сортує сміття, зростатиме, то зростатиме й кількість відходів, яка буде готовою для подальшої переробки, що спрощуватиме процедуру наступного етапу управління ними. По-друге, організувати діяльність спеціалізованих компаній на національному рівні, а також створити окрему систему підприємств, які б обслуговували населення, тобто система має стати дворівневою. По-третє, детально проаналізувати чи є наведена Концепція управління відходами оптимальною або існує необхідність її корегування. По-четверте, не лише затвердити Концепцію, а й скласти та затвердити саму Загальнодержавну програму поводження з відходами на 2013-2020 рр. По-п'яте, з огляду на досвід інших країн, зробити висновки щодо можливості застосування їх досвіду або певної його частини у сучасних реаліях нашої країни.

Висновки. Визначено, що сьогодні в Україні політика управління відходами є малоефективною, основною причиною цього є нехтування можливістю використання відходів в якості ресурсів у процесі вторинного виробництва, незважаючи на зниження обсягів ресурсів, що не відтворюються, та щорічне зростання обсягів виникнення відходів. У багатьох країнах світу політику управління відходами було скориговано в напрямку їх використання як вторинних ресурсів, застосовуючи концепцію 3R (Reduce, reuse, recycle). Для реалізації концепції 3R Україні необхідно використовувати декілька принципів, серед яких розвинений ринок, скорочення небезпеки та ризику, надання даних тощо. Серед найважливіших методів для підвищення ефективності політики управління відходами в Україні є введення в дію програми, яка б забезпечила належне сортування відходів на рівні звичайних споживачів, а також зниження кількості відходів, які захоронюють чи спалюють, шляхом подальшого їх залучення до вторинного процесу виробництва. Подальшого вивчення потребують питання щодо вирішення зазначених авторами завдань, найважливішим серед яких є розробка дієвої та ефективної Загальнодержавної програми поводження з відходами як одного з основних документів в галузі управління відходами.

Література

1. Погрібний І. Я. До питання системного поводження з твердими побутовими відходами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1709>.
2. Міщенко В. С. Нормативно-правові та економічні аспекти поводження з відходами в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://waste.ua/eco/2012/waste-management/legislation>.
3. Малей О. В. Досконалення економічного інструментарію управління у сфері поводження з твердими побутовими відходами на регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2567>.
4. Офіційний сайт Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk>.
5. Закон України «Про відходи» № 187/98-ВР від 05.03.1998 р. зі змінами і доповненнями.
6. Концепція Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 рр.
7. Інформаційно-аналітичний бюлетень КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-kmu.com.ua/2013-10-03-000000am/article/16319193.html>.
8. УНІАН «У ВР пропонують провести слухання "Про стан поводження з відходами"» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consumers.unian.net/ukr/detail/7114>.
9. National Waste Management Strategy of the Republic of Moldova (2013-2027) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.serviciilocale.md/public/files/deseuri/2013_01_24_NATIONAL_WASTE_MANAGEMENT_STRATEGY_2013-27_ENG.pdf.

10. Department for Environment, Food & Rural Affairs Waste Management Plan for England July 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.uk/defra.

11. Міщенко В. С., Виговська Г. П. Проблеми імплементації європейського законодавства у сфері поводження з відходами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.waste.com.ua.

References

1. Pogribnyi I. Ya. Do pytannya systemnogo povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidkhodamy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1709>.

2. Mishchenko V. S. Normatyvno-pravovi ta ekonomichni aspekty povodzhennya z vidkhodamy v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://waste.ua/eco/2012/waste-management/legislation>.

3. Maliei O. V. Doskonalennya ekonomichnogo instrumentariiu upravlinnya u sferi povodzhennya z tverdymy pobutovymy vidkhodamy na regionalnomu rivni [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2567>.

4. Oficijnyi sait Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukrstat.org/uk>.

5. Zakon Ukrainy «Pro vidkhody» # 187/98-VR vid 05.03.1998 r. zi zminamy i dopovnennamy.

6. Kontsepyisia Zagalnodержavnnoi programy povodzhennya z vidkhodamy na 2013-2020 rr.

7. Informaciino-analitychnyi biuletен KМУ [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.info-kmu.com.ua/2013-10-03-000000am/article/16319193.html>.

8. UNIAN «U VR proponuiut provesty sluxannya "Pro stan povodzhennya z vidkhodamy"» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://consumers.unian.net/ukr/detail/7114>.

9. National Waste Management Strategy of the Republic of Moldova (2013-2027) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

10. http://www.serviciulocale.md/public/files/deseuri/2013_01_24_NATIONAL_WASTE_MANAGEMENT_STRATEGY_2013-27_ENG.pdf.

11. Department for Environment, Food & Rural Affairs Waste Management Plan for England July 2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.gov.uk/defra.

12. Mishchenko V. S., Vygovska G. P. Problemy implementatsii yevropejskogo zakonodavstva u sferi povodzhennya z vidkhodamy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.waste.com.ua.

Рецензія/Peer review : 17.3.2014 р.

Надрукована/Printed : 11.6.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та туризму Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Н. П. Мешко

УДК 378 (477)

С.А. МАТЮХ

Хмельницький національний університет

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Досліджено вплив сучасних глобалізаційних процесів на формування ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів. Сформовано основні форми міжнародної співпраці вищих навчальних закладів. Запропонована сучасна модель формування глобального освітнього простору вищої школи. Визначені етапи інтернаціоналізації діяльності вищих навчальних закладів за умов глобалізації..

Ключові слова: ринок послуг, світовий ринок освітніх послуг, світовий ринок вищої освіти, економіка знань.

S.A. MATYUKH

Khmelnytskyi National University

THE IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE FORMATION EDUCATIONAL SERVICE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract – Investigated impact of modern globalization processes on the formation of the educational market in higher education institutions. The author argues that the basic processes of globalization in education must be treated in several aspects, particularly in the institutional, conceptual, procedural. Is noted that the process of internationalization in higher schools associated with increased interaction of national education systems and educational institutions, and examined basic forms of international cooperation which manifested in the development of such tendencies.

In the result of analysis, the author notes that formation of the global education system occurs due involvement of elements that are formed at different levels. Proposed modern model of global educational environment of high school, which consists of eight elements. Identified stages of internationalization of higher education institutions in conditions of globalization.

Keywords: services market, global market of educational services, the global market of higher education, knowledge economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Новітня світова економіка в трактуванні різних наукових шкіл представляється як постіндустріальна, «нова» економіка, економіка знань. Одночасно в основі більшості концепцій лежить трансформація галузевої структури у напрямку розвитку нових галузей, які сприяють задоволенню диференційованих потреб людини. Період постіндустріалізації характеризується збільшенням долі зайнятих у сфері послуг, трансформацією головного виробничого ресурсу, в якості якого починають виступати знання. В сучасному суспільстві освіта, наукові дослідження, культура, галузі виробничої інфраструктури стають одним із стратегічних чинників економічного і соціального прогресу.